

Katarina Horvat-Levaj

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Dva utvrđena ladanjska kompleksa plemićke obitelji Jakša na Visu

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

predan 4. 12. 2001.

Sažetak

Na otoku Visu, omiljenom ladanjskom boravištu hvarskih plemića od 16. do 18. stoljeća, svojom se kvalitetom i složenim građevnim razvojem ističu dva utvrđena renesansno-barokna ladanjska sklopa u naselju Kut – kuća-kula Jakša-Andreučić i Jakinovi dvori. Ovim je građevinama zajednički naručitelji: jedna od najstarijih hvarskih plemićkih obitelji, a dodirna točka oba Jakšina kompleksa njihovo je značenje koje su imali u razvoju više stambene arhitekture. Naime, oni su značili svojevrsne paradigmatičke uzorke za dva dominantna tipa ladanjske utvrđene arhitekture jadranskog područja: jedan s kućom-

kulom kao organizacijskom jezgrom cijelog kompleksa, i drugi s dominantnim ljetnikovcem te pridodanim fortifikacijskim građevinama. Prvo tipološko rješenje definirano je kao tradicionalno, dok se u drugom prepoznaju i utjecaji središta ladanjske arhitekture na hrvatskoj obali Jadrana – Dubrovnika. Osim po prostornom rješenju, navedeni su sklopovi specifični i po pojedinim arhitektonskim elementima i detaljima, u kojima, između renesanse i baroka, uz lokalne karakteristike, svoje odraze ostavljaju i ostale sredine, od Venecije do Boke Kotorske.

U okviru graditeljske baštine jadranskog područja Hrvatske istaknuto mjesto zauzimaju ladanjski kompleksi, nadopunjeni često zbog svog izvangradskog smještaja i fortifikacijskim elementima. No, uz nadasve poznate, ušćuvane, te iscrpno obrađene i visoko valorizirane dubrovačke ljetnikovce,¹ ladanjska arhitektura Dalmacije ostala je u dosadašnjoj stručnoj literaturi na određeni način zapostavljena,² iako se i sama odlikuje pojedinim izuzetno vrijednim i zaokruženim spomeničkim cjelinama. Među njima svojim se stilsko-tipološkim značenjem i arhitektonskom kvalitetom ističu ljetnikovci otoka Visa, a posebno njegovih dvaju glavnih naselja – Kuta i Luke sv. Jurja – objedinjenih u današnji Vis. Vremenski okviri te arhitekture su razdoblje od 16. do 18. stoljeća, a preduvjet za razvoj status Visa u okviru hvarske komune, kao omiljenoga ladanjskog boravišta najvišega hvarskog plemstva. Svoju kulminaciju u tom pogledu Vis dostiže u renesansnom razdoblju kada tu raskošne rezidencije podižu humanisti i pjesnici – Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Marin Gazarović i dr.

Kulturno-povijesni aspekti više ladanjske arhitekture odavna su već obrađeni i publicirani, počam od knjige Grge Novaka: *Vis od VI. st. pr. n. e. do 1941. godine* (1961. g.), s obiljem novih arhivskih podataka vezanih upravo za temu ovoga rada, do studije Cvita Fiskovića: *Spomenici otoka Visa od IX do XIX stoljeća* (1968. g.),³ s topografskim prikazom svih najvažnijih građevina, kao i kulturnim ozračjem u kojem su nastale. U novije vrijeme, daljnji korak u pogledu istraživanja hvarskih i viških ljetnikovaca, a prvenstveno

njihova cjelokupnog popisa i ubikacije, znači studija Nikše Petrića i Ambroza Tudora: *Ladanjska izgradnja prostora hvarske komune* (1997–1998. g.).⁴ Međutim, sama arhitektura ljetnikovaca i drugih stambenih sklopova još je u mnogim svojim vidovima ostala neistražena.

Ovom prilikom bit će istaknut građevni razvoj i valorizacija dvaju utvrđenih renesansno-baroknih ladanjskih kompleksa u viškome naselju Kut – Jakšinog sklopa (kasnije Andreučićeva) smještenog na povišenom platou sred naselja – *Plohati od cvitja* i Jakšine kuće, tzv. *Jakinovih dvora*, podignutih na istaknutom položaju uz more. S jedne strane ovim je građevinama zajednički naručitelj – hvarska plemićka obitelj Jakša – a s druge strane dodirna točka oba Jakšina kompleksa njihovo je značenje koje su odigrali u razvoju više arhitekture. Naime, iako se u tipološkom smislu bitno razlikuju, oni su predstavljali svaki za sebe, svojevrsni paradigmatički uzorak za dva dominantna tipa ladanjske i utvrđene stambene arhitekture tog područja: jedan s kućom-kulom kao organizacijskom jezgrom cjelokupnog stambeno-gospodarskog kompleksa i drugi s dominantnim ljetnikovcem okrenutim pročeljem prema moru te s pridodanim fortifikacijskim građevinama. Istodobno, s obzirom na vrijeme nastanka, kada renesansa još traje uz zaokret prema manirizmu i postupnu pojavu baroka, oba Jakšina sklopa zanimljiva su i sa stajališta analize stilskih previranja, a visoka kvaliteta unutrašnjeg i vanjskog oblikovanja odraz je dakako i statusa njihovih plemićkih vlasnika (koji su naraštajima u njima obitavali sve do 19. stoljeća). Valja naglasiti da su Jakše (*Jaxa*, *Giaxa*)

Vis, pogled na Kut sa župnom crkvom sv. Ciprijana (foto: K. Horvat-Levaj)
Vis, view of Kut with St. Cyprian's parish church

jedni od naseljdnika najstarijega roda Đivića – gospodara Hvara i Visa u 13. stoljeću – te da je njihovu moć posebno ojačao Ladislav Jakša od Kušlja, pomažući kralju Žigjundu, te dobivši 1416. godine na upravu spomenute otoke.⁵

Oba kompleksa formiraju se, kako to ukazuju pisani izvori i stilske značajke, tijekom 17. stoljeća u još razmjerno neartikuliranom urbanom tkivu viškoga Kuta. Naime, svoj znatniji razvoj Kut i susjedna Luka, smješteni u velikom zaljevu na sjevernoj strani otoka uz antičku Issu, započinju tek potkraj 15. stoljeća. Njihovo pojačano naseljavanje, kao i razvoj drugog otočkog naselja uz more – Komiže – na zapadnoj strani, uzrokovalo je haranje katalonskih vojnika, koji u venecijansko-ferarskom sukobu 1483. godine uništavaju dva glavna srednjovjekovna naselja – Velo i Dibje Selo – smještena uz plodno polje na južnoj strani otoka.⁶ Navedena ratna zbivanja i opasnost od gusarskih i turskih napada u okviru venecijanske dominacije nad hvarskom komunom (od 1420. godine), te činjenica da ni jedno naselje nije imalo gradskih utvrda, potakla su privatna utvrđivanja ladanjskih i stambenih kompleksa.

Prvotnu izgradnju Kuta činile su manje građevine, povezane u sklopove s dvorištima i ograđenim vrtovima, te grupirane oko župne crkve sv. Ciprijana, koja se u izvorima spominje 1414. godine.⁷ Za obrambene potrebe stambeni su sklopovi često nadopunjeni jednostavnim prizmatičnim kulama. Kuće podizane uz more bile su, kako to pokazuju sačuvani prim-

Vis, katastarska karta Kuta s označenim Jakšinih kompleksima (1. kuća-kula Jakša-Andreučić, 2. Jakšina kuća-Jakinovi dvori)
Vis, cadastre map of Kut with marked Jakša complexes

0 50m

Vis, kompleks Jakša-Andreučić na *Plohata od cvitja* (foto: K. Horvat-Levaj)

Vis, Jakša-Andreučić complex at Plohata od cvitja

Vis, kuća-kula Jakša-Andreučić, zapadno pročelje (foto: K. Horvat-Levaj)

Vis, Jakša-Andreučić tower-house, west façade

jeri, usmjerene prema moru užom fasadom, dok su dužim pročeljima definirale ulice ili trgove. Najstarije građevne strukture datiraju iz 14. stoljeća, a dominantni stilski elementi arhitektonske plastike – portali, prozori i krune cisterne – obilježeni su gotičkom stilom 15. stoljeća. Godine 1447. u Kutu se spominje i javni gat – *mulo del comun*.⁸

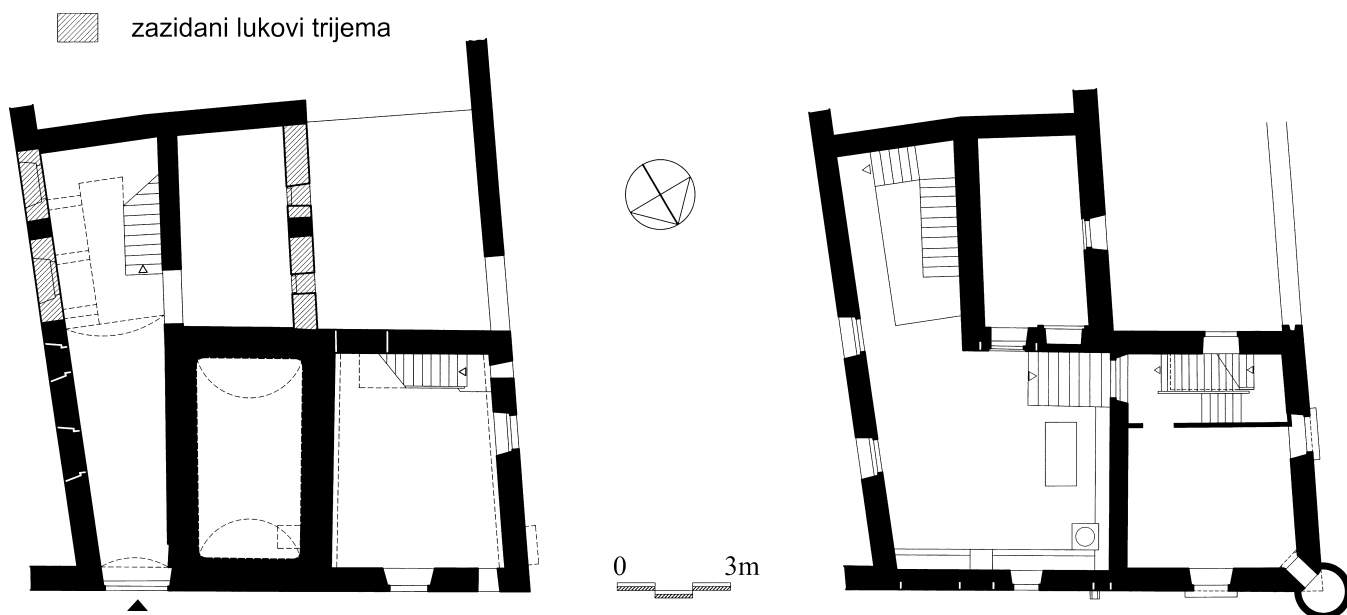
Urbanistička preobrazba Kuta, pa i susjedne Luke, iz malog ribarskog naselja u osebujni »ladanjski grad«, poput primjerice Lopuda ili Cavtata,⁹ započinje tijekom 16. stoljeća, kada tu, kako je već spomenuto, svoje rezidencije podižu hvarski plemići. Najstarije od njih, i to upravo one najpoznatijih naručitelja – Hanibala Lucića i Petra Hektorovića – nisu sačuvane, odnosno ubicirane,¹⁰ no iz izvora je pouzdano da je Lucić posjedovao u Visu imanje i kuću 1530. godine,¹¹ a Hektorović 1552. godine (kasniji izvori spominju u Kutu Hektorovićev sklop s kulom).¹²

Posebno značenje za razvoj renesansne ladanjske arhitekture u Visu imaju arhivski podaci vezani uz dosada nepoznati ladanjski sklop književnika Jerolima i Hortenzija Bartučevića. Naime, već Cvito Fisković donosi podatke da je 1566.

godine dubrovački graditelj Damjan za Julija Bartučevića sagradio »novu« kuću s dvorištem, cisternom i trijemom sa stupovima,¹³ a istraživanjem Nikše Petrića i Ambroza Tudora otkriveno je da Bartučevići svoju kuću u Kutu prodaju 1593. godine Gazarovićima.¹⁴ Reprezentativni pak ljetnikovac Marina Gazarovića u Kutu, koji je pjesnik, uz stihove na latinskom i hrvatskom jeziku, obilježio i vlastoručno klesanim grbom sa sirenama, sadrži pored renesansne kuće i terasu s kamenim stupovima odrine i krunom bunara. Prema tome, nije isključena mogućnost da je poznati Gazarovićev ljetnikovac zapravo djelo majstora Damjana, koji je na taj način u višku sredinu prenio neka obilježja dubrovačke ladanjske arhitekture. Istodobno izvori bilježe da se Marin Gazarović 1606. godine obavezao Velikom vijeću hvarske komune sagraditi na Visu kulu u zamjenu za neke posjede na Hvaru. Gazarovićev grb na kući-kuli Farolfi u Kutu ubicira i taj zahvat,¹⁵ te svjedoči da se paralelno s usvajanjem navedenih ladanjskih inovacija u Visu nadalje grade i razvijaju tradicionalni utvrđeni sklopovi. Obje Gazarovićeve rezidencije na određeni su način povezane i s onima Jakšinima o kojima će ovdje biti riječ.

Vis, kompleks Jakša-Andreučić, sjeverna pročelja (arhitektonska snimka: I. Tenšek, I. Valjato-Vrus)
Vis, Jakša-Andreučić complex, north façades

Vis, kuća-kula Jakša-Andreučić, tlocrt prizemlja i drugog kata (arhitektonska snimka: I. Tenšek, I. Valjato-Vrus)
Vis, Jakša-Andreučić tower-house, first and third floors layout

Vis, kuća-kula Jakša-Andreučić, fragment renesansne monofore (foto: K. Horvat-Levaj)

Vis, Jakša-Andreučić tower-house, fragment of renaissance monophor window

Vis, kuća-kula Jakša-Andreučić, zazidani lukovi trijema u dvorištu (foto: K. Horvat-Levaj)

Vis, Jakša-Andreučić tower-house, immured arches of courtyard porch

Vis, Zamberlinova kuća, trijem u dvorištu (foto: K. Horvat-Levaj)

Vis, Zamberlin house, courtyard porch

Prva od njih – **kuća-kula Jakša-Andreučić** u Kutu – obliku je se u slijedu spomenute tradicije, štoviše upravo ona daje najbolju sliku kako se taj tip utvrđenog stanovanja s kulom kao jezgrom kompleksa, određen nesigurnim prilikama, transformira tijekom vremena.¹⁶ Povijesno slojevit, ranije Jakšin posjed¹⁷ formiran je u trapezoidnom bloku sa stambeno-gospodarskim kućama i unutrašnjim dvorištima, omeđenome na sjevernoj strani trgom *Plohata od cvitja* s javnim bunarom *Munjac*, te na ostalim stranama ulicama. U kontekstu urbanog razvoja Kuta, ovo je jedan od starijih blokova, kako to ukazuju strukture zida od kamenih kvadara, te gotički i renesansni elementi arhitektonske plastike, danas većinom u sekundarnoj upotrebi. Unutar navedenog bloka granice sklopa Jakša-Andreučić mijenjale su se tijekom vremena, no u svim

je fazama jezgru predstavljala visoka prizmatična kula na sjeverozapadnom uglu, prepoznatljiva po okrugloj ugaonoj stražarnici i završnoj loži. Danas, sastavni dio kompleksa čine cisterna i atrij istočno uz kulu, na koje se dalje nadovezuje velika dvojna kuća s dvorištem.¹⁸

Na temelju sačuvanih oblikovnih elemenata, prvotnu fazu kule nije moguće precizno datirati, no impostacija i tlocrtne dimenzije upućuju na 16. stoljeće, a o tadašnjoj fortificiranosti cijelog bloka, osim visokog obodnog zida, svjedoče i masivne konzole obrambenih istaka na južnoj strani bloka. U odnosu na starije utvrđene blokove Kuta i Luke s vitkim kulama srednjovjekovnih proporcija, poput one na Smiderevu, kula Jakša-Andreučić ističe se svojom veličinom. Arhitektonska plastika originalnih otvora nije sačuvana, no ka-

Vis, kuća-kula Jakša-Andreučić, ugaona stražarnica (foto: K. Horvat-Levaj)

Vis, Jakša-Andreučić tower-house, corner sentry-box

Boka Kotorska (Prčanj), palača Luković, ugaona stražarnica (foto: K. Horvat-Levaj)

Boka Kotorska (Prčanj), Luković Palace, corner sentry-box

mena struktura zida svjedoči da je ranije bila za etažu niža, dakle dvokatna.

Premda je za obrambene potrebe kula morala funkcionirati i kao samostalna jedinica s vlastitom cisternom u prizemlju, te sa zasebnim pristupom u gornje etaže, tragovi na njezinom južnom zidu – zazidana vrata u prizemlju i katu te obrisi dvostrešnog krova – pokazuju da je zarana bila spojena s kućom južno, od koje je danas ostao samo ulični zid, te dislocirani renesansni doprozornici lučnih monofora s kapitelima ukrašenima »dijamantnim« zrnima.¹⁹ Od starijih struktura sklopa također valja istaknuti cisternu s gotičkom krunom (ukrašenom šiljastim lukovima) na terasi istočno uz kulu, a i manja debljina zida kule na toj strani ukazuje na moguću ranu povezanost cjelina. Na kući dalje istočno, pak, tragovi lučnog portala nadvišenog većim otvorom (možda biforom) govore da se već u to doba u bloku formira i reprezentativna stambena arhitektura. Iako samo fragmentarno prepoznatljivi, i prostorna organizacija i detalji gotičke i renesansne kamene plastike svjedoče o primjetnoj arhitektonskoj kvaliteti prvotnog sklopa.

Za više razmjere, zamjetna kvaliteta obilježava i iduću, dominantnu građevnu fazu, kada se tijekom 17/18. stoljeća uređuju

prostori unutar bloka uz kulu, a sama se kula povisuje. Točan slijed gradnje, na temelju sadašnjeg stanja nije moguće precizno odrediti, no neke podudarnosti u oblikovanju arhitektonske plastike ukazuju na međusobnu istodobnost određenih zahvata, dok paralele u samom Visu pridonose njihovoj indirektnoj dataciji. Naime, uz već spomenutu cisternu izveden je segmentno nadsvođeni prolaz – sotoportik (nadvišen terasom) do unutrašnjeg dvorišta, a oblikovanje njegova pročelnog portala prema trgu,²⁰ s kamenim dovratnicima profiliranim oblikom »štapom« te jastučastim profilom s listovima i vijencem upućuje da su ubrzo i katovi kule rastvoreni na uličnim pročeljima slično izvedenim velikim prozorima. Prozorske niše u prvom katu opremljene su zidanim klupama, koje potvrđuju tadašnju stambenu namjenu kule.²¹

Posebno je efektno bilo uređeno unutrašnje dvorište, izvorno veće nego danas, te rastvoreno prema prizemlju nekadašnje renesansne kuće na jednoj i čestici u sredini bloka na drugoj strani širokim segmentnim lukovima na stupcima profiliranih (otklesanih) kapitela. Iako su lukovi danas zazidani i prikriveni interpoliranom građevinom (uz koju je u 18. stoljeću postavljeno vanjsko stubište kompleksa), očito je bila riječ o značajnom zahvatu. Razmjerno rijedak motiv seg-

Vis, kuća-kula Gazarović-Farolfi (foto: K. Horvat-Levaj)
Vis, Gazarović-Farolfi tower-house

Vis, kuća-kula Vojković (foto: K. Horvat-Levaj)
Vis, Vojković tower-house

mentnog luka, tim je više zanimljiv što nalazi paralele i u arhitekturi 17. stoljeća samog Visa: dvorištu Zamberlinove kuće u Kutu, te loži kuće-kule u Luci uz koju je Vicko Diuli iz Perasta podigao 1617. godine novu slobodnostojeću kulu.²² Moguće je da se arhivski podatak iz 1626. godine: *corte del signor Gerolamo Jaxa* odnosi na navedeno dvorište Jakšine kuće-kule.²³

Spomenuti zahvati kulminiraju u markantnoj dogradnji kule za još jednu etažu – ložu – rastvorenu na sve četiri strane i natkrivenu plitkim četverostrešnim krovom kojeg nose zidani stupci s kapitelima ukrašenima astragalom.²⁴ Ujedno, određeno smanjenje fortifikacijske uloge kule zbog pojačanog rastvaranja nadoknađeno je gradnjom okrugle ugaone stražarnice na razini drugog kata.²⁵ Nošena masivnim kamenim konzolama i okruglom kamenom pločom, stražarnica je, kao i dograđeni kat, zidana u opeci te, iako naknadno preuređena u krušnu peć, svojim istaknutim položajem i sačuvanim puškarnicama još svjedoči o izvornoj namjeni.

Oba pridodana arhitektonska elementa koja su Jakšinoj kuli dali pečat izrazite osebnosti, zanimljivi su i u širim razmjerima. Tako završna loža, premda nalazi podrijetlo u obram-

benim gradnjama (osmatračnice), karakteristična je ne samo za kuće-kule, poput Gazarović-Farolfijeve u Visu, nego i za gradske palače 17. stoljeća, primjerice u Šibeniku, Korčuli ili Dubrovniku (*pavijuni*). Ugaona stražarnica, pak, u dalmatinskom fortifikacijskom graditeljstvu prilično rijedak motiv, u višku je sredinu unesena vjerojatno iz Boke Kotorske, posredstvom već spomenute Perastijeve kule u Luci.²⁶

Tijekom druge polovice 18. stoljeća Jakšin se kompleks dalje obnavlja uz preoblikovanje rezidencije istočno uz dvorište (koja sadrži i tragove starijih građevnih struktura), postavljene cijelom dubinom bloka, te ulaznim pročeljem okrenute prema *Plohati od cvitja*. Njezina prostorna organizacija nije u cijelosti sačuvana, pa ipak, unatoč današnjem ruševnom stanju, očito je bila riječ o osebnosti dvojnoj kući, (poput Prdvarićeve renesansne kuće uz more) sa dva zabata, objedinjena zajedničkim završnim vijencem.²⁷ Istodobno preuređuje se dvorište, u koje se interpolira manja troetažna građevina te novo barokno stubište do terase. Time je unesena nova kvaliteta jer se uz stubište i terasu izvodi kasnobarokna košarasta ograda od kovanog željeza, a jednakim elementom naglašen je i pročelni balkon na katu rezidencije,

Vis, Jakšina kuća, južno bočno krilo (foto: K. Horvat-Levaj)
Vis, Jakša house, south wing

Vis, kula uz Jakšinu kuću (foto: K. Horvat-Levaj)
Vis, tower by Jakša house

Vis, Jakšina kuća, pilo (foto: K. Horvat-Levaj)
Vis, Jakša house, wash-basin

nošen masivnim kamenim konzolama u obliku voluta. Valja naglasiti da, dok je spomenuto oblikovanje balkona karakteristično za stambenu arhitekturu 18. stoljeća šire regije, ograda stubišta u atriju nalazi paralele uglavnom na okolnom dalmatinskom području, kao što je dvorište ljetnikovca Dujmičić u Starom Gradu na Hvaru ili pojedine barokne kuće u Trogiru. Navedeno stubište i balkon ujedno su i najkvalitetniji oblikovni elementi tog kasnobaroknog zahvata, s obzirom da je većina ostalih otvora ili obrubljena jednostavnim kamenim okvirima, ili naknadno mijenjana.²⁸

Zanimljiva je i interpolirana građevina u dvorištu, rastvorena u potkrovlju ložom, unutar koje je naknadno uređena kuhinja s kaminom. Naime, već izvori kasnog 18. stoljeća spominju privatnu kapelu kompleksa: *oratorio privato dell' signor Marin Giaxa*,²⁹ a popis imovine Frana Jakše 1859. godine omogućuje i precizniju ubikaciju kapele između kule i kuće, dakle možda baš u navedenoj građevini: *Torre in Mugnaz in continuazione della casa grande in detta località...Capella fra la torre e la casa grande in Mugnaz*.³⁰

Prema tome, u okviru utvrđene stambene i ladanjske arhitekture Visa, sklop Jakša-Andreučić, u cijelom svom građevno-

povijesnom razvoju, a posebno najkvalitetnijom fazom iz 17/18. stoljeća, zauzima istaknuto mjesto. Iako koncipiran na tradicionalni način, kao nepravilni blok s kulom, on znači daljnji razvoj tog tipološkog modela upravo u reprezentativnom oblikovanju kuće-kule, dominantne po svojoj urbanističkoj poziciji, tlocrtno-volumnim gabaritima i arhitektonskom oblikovanju. Osebniji spoj stanovanja i utvrđenosti ostvaren je u Visu i u reprezentativnoj kući-kuli Gazarović-Farolfi, također s velikim prozorima, ložom, balkonom i puškarnicama, te *bugnato* portalom na ulazu u sklop (kojem još pripadaju stambeno-gospodarska kuća i dvorište), kao i u nešto rustičnijoj kuli Vojković, čija je loža bila osigurana i s *Pechnase* nad glavnim ulazom,³¹ no Jakšin kompleks ističe se složenošću prostora i specifičnošću arhitektonskih detalja.

Kao zatvoreni utvrđeni sklop započinje svoj razvoj i druga rezidencija iste plemićke obitelji u Visu – **Jakšina kuća – Jakinovi dvori** – uz more u Kutu,³² ali to tradicionalno rješenje ovdje se ubrzo transformira u tip ladanjske građevine s odvojenom kulom. Riječ je, naime, o arhitektonskoj cjelini sastavljenoj od glavnog izduženog jednokatnog ljetnikovca, koji zajedno s nižim bočnim krilima formira – »U« tlocrt

Vis, kompleks Jakšine kuće – *Jakinovih dvora* – uz more (foto: K. Horvat-Levaj)

Vis, Jakša house complex, by the sea

s pročelnim vrtom u sredini, ograđenim od mora zapadno visokim zidom, dok se na začelnoj strani istočno terasasto uzdiže vrt, omeđen sa sjeverne strane kulom. Sklop je smješten na sjevernom rubu povijesne jezgre Kuta, tako da se na njega nadovezuje slobodni prostor – vrt s ruševnim gospodarskim zgradama – dakle svojevrsni »brisan« prostor spomenute kule.³³

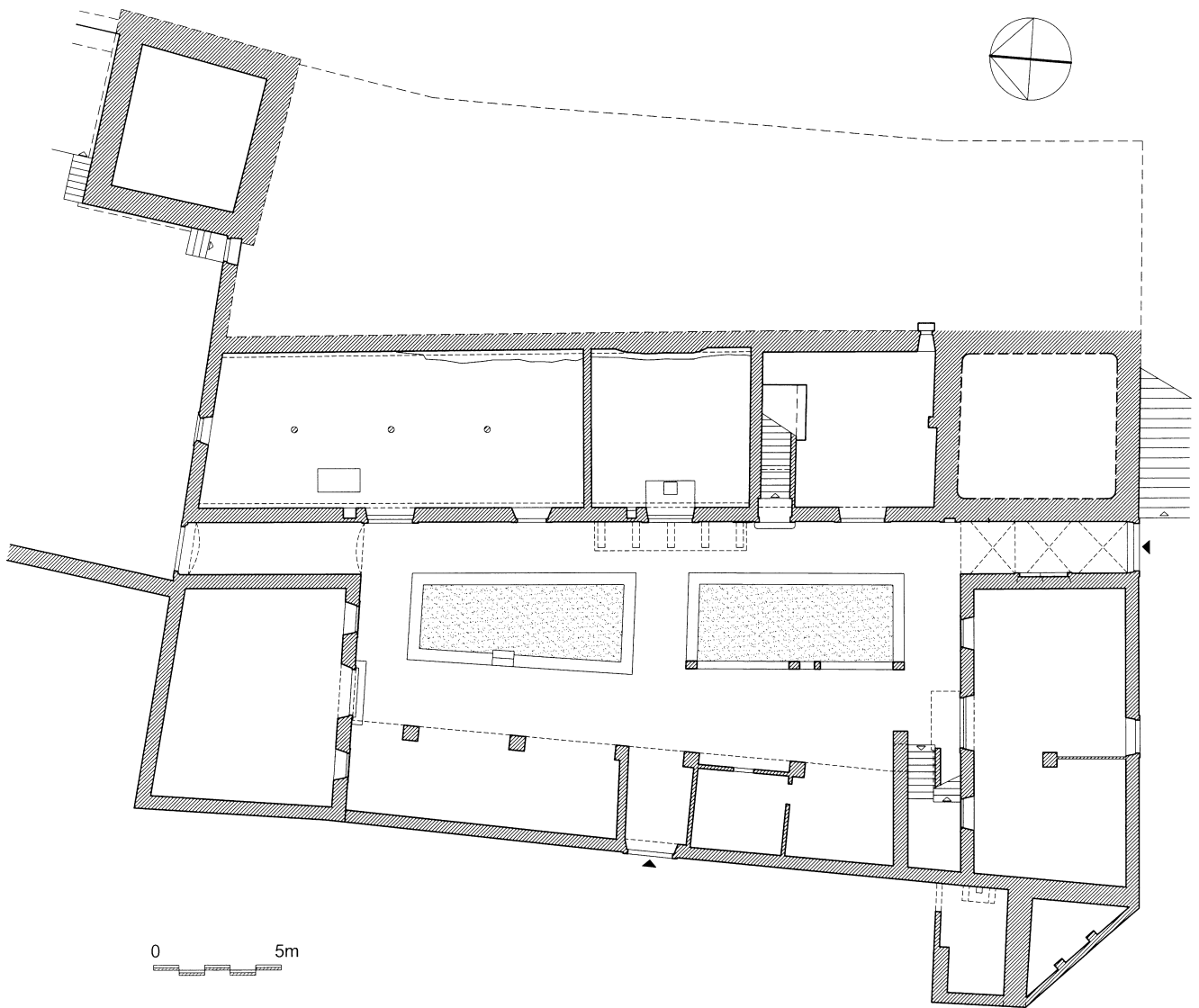
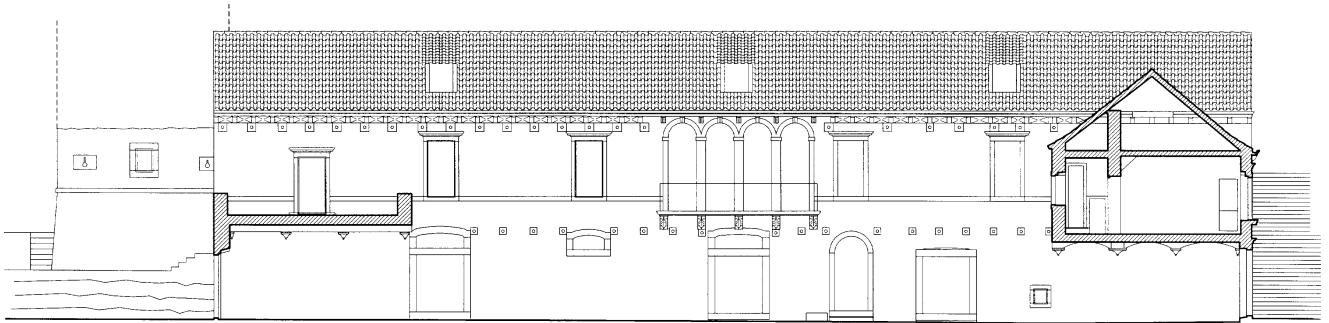
Današnja tlocrtno-prostorna organizacija rezultat je postupnog razvoja, odnosno formiranja Jakšinog kompleksa u 17. stoljeću na zatečenim građevnim strukturama iz 16. stoljeća. Prvotni sklop u svoju je organizaciju uključio južni niz kuća, koje definiraju njegovo bočno krilo i nastavljaju se uza začelni vrt, te se naziru u južnom dijelu glavnog krila, gdje debeli zidovi omeđuju kvadratičan prostor, sa cisternom u prizemlju i prostorijom povišene razine poda na katu (preuređenom u kuhinju ljetnikovca). Struktura zidova te čestice, kao i činjenica da je u prizemlju uklopljena cisterna, ukazuju da je možda riječ o nekadašnjoj kući-kuli. Na pretpostavljenu kulu sjeverno se prije izgradnje glavnog krila ljetnikovca vjerojatno nadovezivala još jedna cjelina, sudeći po reški na sredini njegova začelja.³⁴

Južna pak kuća – današnje bočno krilo – nadsvođenim prolazom odvojena od glavnog krila, sačuvala je nešto više starijih oblikovnih elemenata. Njezino ulično pročelje raščlanjeno je otvorima stepenastih linearnih profilacija, a posebno je zanimljiv dućanski otvor »na koljeno« u prizemlju, orijentiran prema spomenutom prolazu, jer ga spominju i pisani izvori 1632. i 1633. godine: *bottega del signor Giulio Giaxa nella villa di Cut*.³⁵ Svojom poprečnom impostacijom pripada starijem tipu stambenih kuća Kuta, poput one na

obližnjem trgu ispod crkve sv. Ciprijana, također s dućanskim otvorima »na koljeno«, obilježene grbom Hektorovića.³⁶ Prema tome, prvotna Jakšina rezidencija – sastavljena od pretpostavljene kuće-kule inkorporirane u građevni sklop, te kuće s dućanom okrenute užom stranom prema moru – uklopala se u tradicionalni tip stambeno-ladanjskih sklopova tog ambijenta.

Idući zahvat u građevnom razvoju Jakšinog kompleksa, te ujedno i primjetnu stilsko-tipološku inovaciju više arhitekture značila je tijekom 16/17. stoljeća gradnja kule sjeverno u dvorištu. U odnosu na tradicionalne srednjovjekovne visoke fortifikacijske građevine ovo se razmjerno nisko kvadratično zdanje odlikuje renesansnim značajkama: skošjenjem donjeg dijela zida, zaključenog karakterističnim vijencem oblog profila, te rastvaranjem zida puškarnicama u obliku »ključanica«.³⁷ Puškarnice i mali prozori probijeni su na tri strane – zapadno prema moru, te sjeverno i južno prema dvorištu Jakšine kuće (gdje je i ulaz u kulu na razini prvog kata),³⁸ dok je istočna strana u liniji zida uz gradsku ulicu. Podignuta udaljeno od stambene kuće, kula je imala dovoljno slobodnog prostora da funkcionira kao privatna utvrda, ali i kao kontrola luke i zaštita za okolno stanovništvo.

Takav model odnosa rezidencije i privatne kule, odnosno njihovo razdvajanje, značio je inovaciju, koja u Visu nalazi podudarnost, a možda i odraz, u svojevrsnom pandanu u drugome viškom naselju – Luci. Naime, došljak iz Perasta Vicko Diuli, podigao je tu uz svoju kuću (također užom stranom okrenutom prema moru i s inkorporiranom starijom kulom) 1617. godine impozantnu slobodnostojeću kulu. Činjenica da veličina i oblikovanje Perastijeve kule nadmašuje Jakši-

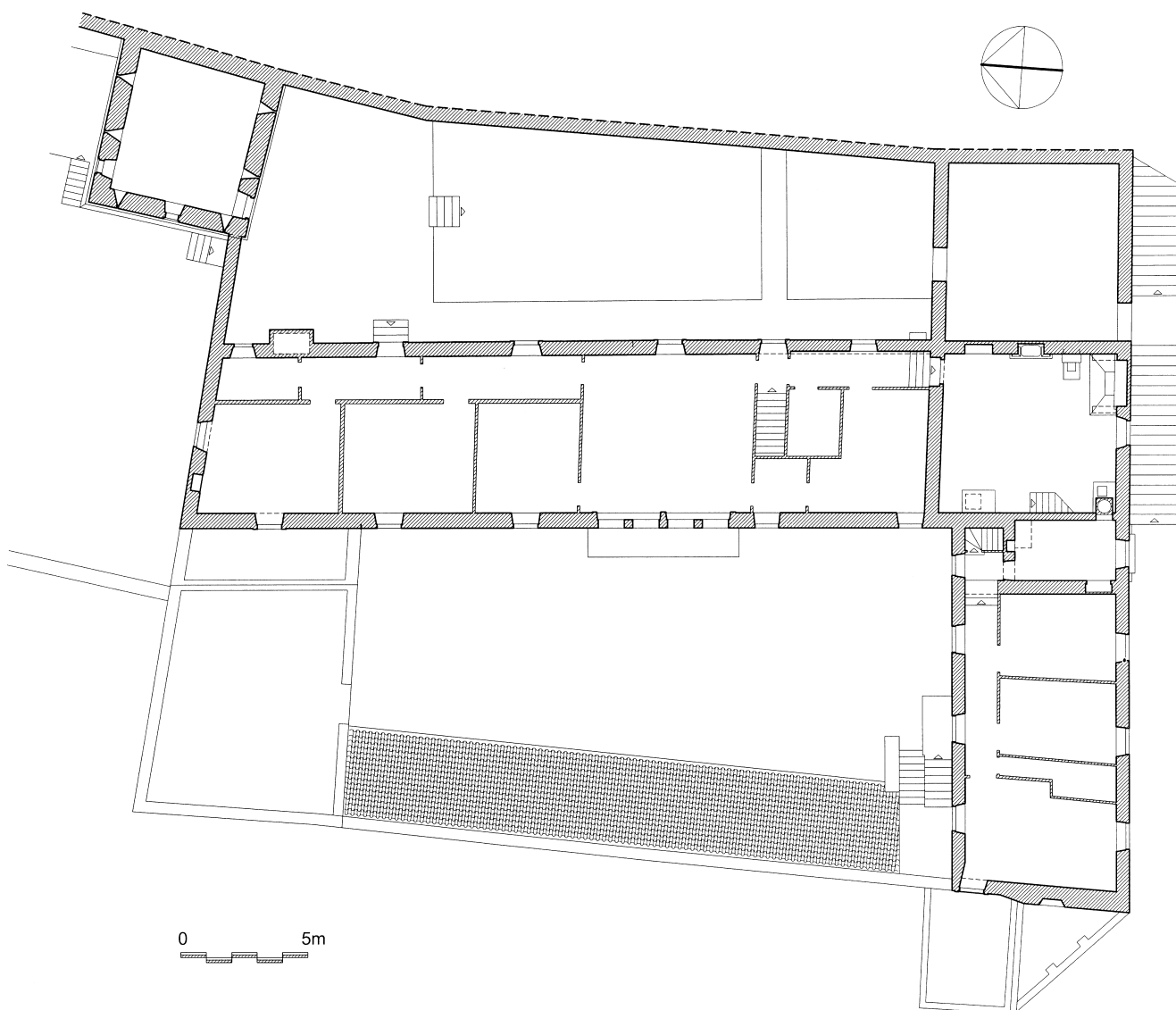

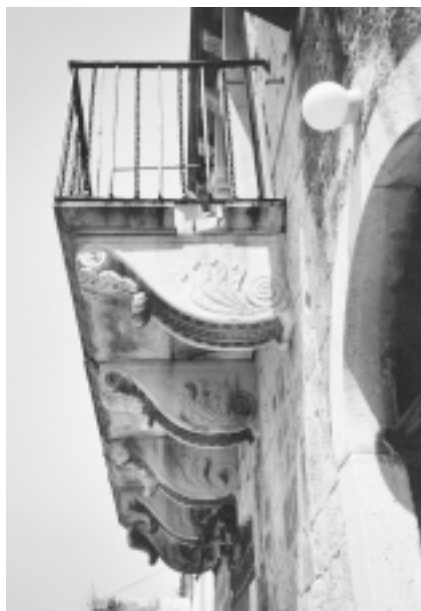
Vis, kompleks Jakšine kuće s kulom, zapadno pročelje, tlocrt prizemlja i prvog kata (arhitektonska snimka: I. Tenšek, I. Valjato-Vrus)
Vis, Jakša house complex with tower, west façade, first and second floors layout

nu, očito je i rezultat nastojanja njezina vlasnika da organizacijom obrane Luke dobije od venecijanske vlasti oslobođenje od tlaka i priznanje svoga ugarskog plemstva.³⁹

Dominantna građevna faza Jakšina kompleksa bila je, dakako, izgradnja same zgrade ljetnikovca uz adekvatno preoblikovanje postojećih građevina, koje time zadobivaju jedinstveni pečat, a na dataciju ljetnikovca nakon kule upućuje prvenstveno činjenica da ju je njegovo tijelo djelomično zaklonilo i time znatno umanjilo obrambenu funkciju. Već same proporcije glavne ladanjske građevine, tj. izrazita tlocrt-

na izduženost, poput primjerice Sorkočevićeva ljetnikovca u Rijeci dubrovačkoj,⁴⁰ znak su stanovitog manirističkog otklona od viših renesansnih predložaka, dok uključivanje starije južne kuće kao bočnog krila, te oblikovanje nasuprotne terase sjeverno, u okviru »U« tlocrta nagovještava duh baroka. Složenost sklopa, te njegovu povezanost s okolnim prostorom posebno potencira oblikovanje nadsvođenih prolaza: jednoga, već spomenutog, između glavnog krila i južne kuće, gdje je i ulaz u kompleks, nadvišen kamenim grbom Jakša (bik iznad tri kosa polja) i drugoga između središnjeg

Vis, Jakšina kuća, konzole pročelnog balkona (foto: K. Horvat-Levaj)

Vis, Jakša house, façade balcony consoles

Vis, Jakšina kuća, pročelna kvadrifora (foto: K. Horvat-Levaj)

Vis, Jakša house, façade quadripartite window

dijela i sjeverne terase, što vodi u vrt uz kulu.⁴¹ Prolazi su nadsvođeni križnim i plitkim segmentnim svodovima s posajnicama na kamenim konzolama. Osovinski pak koncipiran pročelni vrt rastvara se središnjim portalom prema moru, gdje su na kamenom gatu, spomenutom u izvorima 1660. godine: *il molo del signor Giulio Giaxa*,⁴² sačuvani i prstenovi za vezanje brodova.

Osim standardne namjenske podjele glavnog krila na gospodarsko prizemlje (cisterna i konobe) te stambeni kat sa središnjom dvoranom rastvorenom kvadriforom i balkonom, kao i kuhinjom unutar nekadašnje kule s kaminom i pilom (ukrašenim listovima, volutama i kapitelima s anđeoskim glavama), od izvornog interijera Jakšina ljetnikovca nije mnogo sačuvano. Sudeći po stropnom osliku, usitnjena podjela prostora s hodnikom uza začelje, rezultat je pregradnje u 19. stoljeću, kada se oblikuje i novi pročelni ulaz u prizemlju, te unutrašnje stubište do kata. Kvalitetu prostora i valorizaciju izuzetne pozicije kompleksa povećavala je sjeverna terasa koja se, povezana s krajnjom prostorijom kata, protezala sve do mora, dok je, također stambeni kat južnog krila bio prema vrtu i moru rastvoren balkonima.⁴³

Mnogo više od izvornog oblikovanja sačuvala je vanjstina kompleksa. Glavni akcent pročelja nosi već spomenuta središnja kvadrifora s balkonom, osebujna po elegantnim, lučno zaključenim otvorima glatko klesanih okvira. Već navedena obilježja manirizma nisu tu izražena samo u izduženim proporcijama otvora, nego i u ambivalentnoj funkciji zagalvnih kamenova (ukrašenih "dijamantnim" zrnima), koji su ujedno i konzole krovnog vijenca. Efektivnost kvadrifore nadopunjavaju kamene konzole balkona u obliku voluta s listovima akantusa i ovulusom. Namjenska distinkcija prizem-

lja i kata vidljiva je i u tretmanu otvora, ujednačenih na glavnom i dvorišnim pročeljima bočnih krila. Gospodarska prizemlja rastvorena su širokim magazinskim vratima s nadsvjetlima stlačenih nadvoja, a kao svojevrsna gotička reminiscencija javljaju se i horizontalno izduženi prozori s okvirima skošenim prema svijetlom otvoru. Veliki prozori katova obrubljeni su okvirima sa stepenastom profilacijom uz svijetli otvor te s vijencima (jednaki profil ponovljen je i na malim prozorima kule). Decentni ukras pročelja znači česma s maskeronom na zidu cisterne. Glavno krilo raščlanjeno je i plitkim razdjelnim vijencem, a posebno je zanimljiv završni vijenac, s finom distinkcijom konzola: složenijih nad kvadriforom, te jednostavnijih u bočnim zonama, ali zato tu nadopunjenih *bugnato* blokovima s plitkim motivom »dijamantnog« vrha. Svojevrsni manirizam u oblikovanju vijenca još je više izražen u nizovima kvadara s okruglim udubinama za odrinu, postavljenima ne samo, kako bi bilo logično, u razini poda kata, nego i ispod krovnog vijenca, i to na svim pročeljima glavnog krila i bočnih krila kompleksa.⁴⁴

U kontekstu onodobne viške ladanjske i utvrđene stambene arhitekture, Jakšin kompleks u svojoj dominantnoj završnoj fazi znači svakako iznimno i visokokvalitetno ostvarenje, kako u pogledu tipologije tlocrtno-prostorne organizacije, tako i u stilskim karakteristikama arhitektonskih detalja. Što se tiče samog prostornog rješenja pa i izuzetne pozicije, ono afirmira neka načela, koja su u viškoj sredini započeta s već spomenutim ljetnikovcem Marina Gazarovića, pa prema tome, možemo slobodno govoriti i o rezultatima dubrovačkih utjecaja. Njegovi daljnji odrazi prepoznaju se ponajprije u prostornim odnosima kuće i kule, kako to ukazuje Perastijev kompleks, te u stanovitom osamostaljenju glavne rezidenci-

Vis, Perastijeva kula (foto: K. Horvat-Levaj)
Vis, Perasti tower

Vis, palače Vukašinić i Radosio (foto: K. Horvat-Levaj)
Vis, Vukašinić and Radosio Palaces

je, dužom stranom okrenutom prema moru, koje svoju punu afirmaciju dostiže, uz obližnju kuću Farolfi-Peribonio,⁴⁵ u doba baroka u reprezentativnim palačama Radosio i Vukašinović sred Luke.

Posebno je značenje imalo oblikovanje arhitektonske plastike Jakšine kuće, osobito kvadrifore, jer uz stanovite lokalne podudarnosti (glatko klesana bifora Zamberlinove kuće u Kutu) sama njezina impostacija, premda možda u »provincijalnoj« sredini znači i gotičku reminiscenciju, podsjeća na karakteristične venecijanske polifore renesansnih i baroknih palača.⁴⁶ Valja naglasiti da, iako je stambena arhitektura Dalmacije bila od 16. do 18. stoljeća pod dominantnim utjecajem Venecije, i kod najpoznatije je »venecijanske« palače – Cindro u Splitu – ipak riječ samo o trifori, a najčešće se tipično venecijansko naglašavanje središnje zone pročelja palača grupiranjem otvora, na našoj obali odražava samo u plastičnom naglašavanju središnje (jednostruke) osi otvora.

Prema tome, oba Jakšina kompleksa posebno su značajna za sam Vis, ali i u okviru renesansne i barokne arhitekture drugih sredina na Jadranu prezentiraju dva karakteristična tipa

utvrđenih izvangradskih stambenih sklopova. Kuća-kula Jakša-Andreučić, sažimajući stambenu i fortifikacijsku namjenu u jedan volumen, koji je ujedno i dominantni vertikalni akcent sklopa, nalazi mnoge paralele u neutvrđenim naseljima, od primjerice renesansne kule Ciccarelli u Pučišćima na Braču do onih kasnijih baroknih primjera, gdje su stambene građevine samo svojim volumenima adekvatne kulama, a inače se raskošno rastvaraju prozorima i balkonima, poput niza *kaštila* u Blatu i Lumbarđi na Korčuli. Posebna kvaliteta više kuće-kule očituje se u njezinim već spomenutim, dodatnim arhitektonskim elementima – stražarnici i loži.

Jakšina kuća – *Jakinovi dvori* – pripada pak tipu ladanjskog sklopa, s dominantnom, horizontalno izduženom građevinom ljetnikovca okrenutom moru, te okruženom terasama, vrtovima i zasebnom kulom. Iako, naravno, i taj tip obilježava šira područja, poput primjerice kompleksa Martinis na Šolti, s izduženom zgradom ljetnikovca i impozantnom odvojenom kulom, njezina usporedba s ladanjskim građevinama Visa (poput Prdvarićeve ili Burićeve kuće uz more u Kutu), pa čak i sa samim ljetnikovcima matičnog otoka hvarske

Šolta (Maslinica), ljetnikovac Martinis s kulom (foto: I. Valjato-Vrus)
Šolta (Maslinica), Martinis house with tower

komune, izdiže vrijednost prostorne organizacije cijeloga sklopa, u čijem oblikovanju možemo pročitati i već spomenute utjecaje centra ladanjske kulture na Jadranu – Dubrov-

nika. Rješenje detalja odražava pak utjecaj drugog središta – Venecije – što je doprinos istraživanju međusobnih isprepletanja kulturnih žarišta na Jadranu.

Bilješke

- 1
N. Grujić, *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja*, Zagreb, 1991.
- 2
 Pojedini spomenici, naravno, i na tom području temeljito su obrađeni poput Hektorovičevog Tvrđlja u Starom Gradu (**M. Gamulin**, *Tvrđalj Petra Hektorovića u Starom Gradu na Hvaru*, Zagreb, 1988; **J. Belamarić**, *Kultura ladanja u renesansnoj Dalmaciji – Slučaj Hektorovičeva ljetnikovca*, »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji«, 34, Split, 1994, str. 169–192), a značajan doprinos istraživanju ladanjske arhitekture znači i znanstveni skup »Dani Cvita Fiskovića« Orebići, Korčula, Dubrovnik, 2001. godine, s temom *Ladanjska arhitektura Hrvatske*.
- 3
 »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji«, 17, Split, 1968, str. 61–264.
- 4
 »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji«, 37, Split, 1997–1998, str. 229–267. Nešto je više istražena hvarska stambena i ladanjska arhitektura, posebno u radovima **A. Tudora**: *Stambena arhitektura grada Hvara u 17. i 18. stoljeću*, neobjavljeni magistarski rad, Zagreb, 1996; *Ljetnikovac Lupi-Vučić u Gromindolcu na otoku Hvaru*, »Peristil«, 40, Zagreb, 1997, str. 55–62; *Prilog poznavanju prostora Tvrđaljske uvale u Starom Gradu*, »Radovi Instituta za povijest umjetnosti«, 21, Zagreb, 1997, str. 111–117; *Inventar ladanjskih kuća Anđelinovića na Hvaru 1777. godine*, »Radovi Instituta za povijest umjetnosti«, 22, Zagreb, 1998, str. 83–95.
- 5
G. Novak, *Vis od VI. st. pr. n. e. do 1941. godine*, Zagreb, 1961, str. 79.
- 6
G. Novak, nav. dj., str. 103.
- 7
C. Fisković, *Spomenici otoko Visa od IX do XIX stoljeća*, »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji«, 17, Split, 1968, str. 178.
- 8
C. Fisković, nav. dj., str. 178.

- 9
Naime, za navedene primjere specifično je formiranje ladanjskih kompleksa unutar naselja više ili manje urbanog tipa, a u tom pogledu ističe se Cavtat, koji je bio utvrđen gradskim zidinama.
- 10
Kako su ta zdanja mogla izgledati, pokazuje istodobni ljetnikovac milanskog ljekarnika Frana Gariboldija u Luci datiran 1552. godinom, čiji se najstariji dio sastoji od ladanjske kuće s gospodarskim prostorijama u prizemlju i stambenima na katu, te pročelnog dvorišta s krunom bunara.
- 11
Hanibal Lucić zakupio je 1509. godine u Visu vinograde, a 1530. godine sklopio je ugovor s klesarom Antunom Živkovićem koji je trebao popraviti gat ispred ljetnikovca, te isporučiti još neke kamene dijelove, poput stuba, dvorišnih vrata i dr. Prema tradiciji, Lucićev je ljetnikovac današnja Zamberlinova kuća u Kutu s velikim dvorištem s trijemom. **C. Fisković**, nav. dj., str. 186.
- 12
Prema istraživanjima **C. Fiskovića** (nav. dj., str. 185) Petar Hektorović imao je u Luci kuću s konobom i vrtom koju je 1552. godine iznajmio, a u oporuci spominje i svoje posjede na Visu koje nasljednici nisu smjeli prodati, nego s njihovim prihodima dovršiti starogradski Tvrdalj. Hektorovići su boravili u Kutu i u 18. stoljeću, a 1806. godine spominje se uz njihovu kuću i stara kula.
- 13
C. Fisković, nav. dj., str. 188.
- 14
N. Petrić – A. Tudor, *Ladanjska izgradnja prostora hvarske komune*, »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji«, 37, Split, 1997–1998, str. 242.
- 15
N. Petrić – A. Tudor, nav. dj., str. 246.
- 16
Potrebno je naglasiti da je ovdje iznesen građevni razvoj oba Jakšina kompleksa ustanovljen na temelju izvanjski vidljivih arhitektonskih i građevnih elemenata, a bez restauratorskih istraživanja, koja bi sigurno dala dodatne relevantne podatke.
- 17
C. Fisković, nav. dj., str. 199.
- 18
Prema ispisu katastarske karte iz 1834. godine (Državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju) cijeli je blok (stambene kuće za najam, i dva dvorišta) pripadao Franu Jakši sinu pok. Joakima (v. bilj. 32), osim triju manjih čestica (kuće i dvorišta) u jugozapadnom dijelu, koje su bile vlasništvo Farolfija. Nije isključena mogućnost da je prvotno cijeli blok bio u posjedu jedne plemićke obitelji.
- 19
Iz zapadnog zida kule, do visine poda drugog kata strše kameni kvadri srušenog gornjeg dijela pročelje renesansne kuće. Renesansni doprozornici, koje su s pročelja uklonili sadašnji vlasnici, nalaze se u dvorištu. U 19. stoljeću (ispis katastarske karte iz 1834. godine) čestica više ne pripada kuli.
- 20
Dovratnici portala ukrašeni su u donjem dijelu motivom voluta, a jednaki fragment arhitektonske plastike spoliran je u kasnijoj građevini interpoliranoj u dvorištu (kapeli). Terasa je prema trgu ograđena zidom u kojem su vidljive reške ranijeg velikog otvora – lože.
- 21
Prizemlje kule recentno je preuređeno u stambenu prostoriju s novoprobijenim ulazom na pročelju, a iz novijeg vremena potječe i drve-
- no stubište (uz južni zid). Ulaz u drugi kat kule, izveden preko terase, djeluje poput naknadne improvizacije.
- 22
Arhivske podatke o gradnji Perastijeve kule pronašao je **G. Novak** (nav. dj., str. 189–192).
- 23
Hvarski bilježnički spisi (1621–1629), str. 488, Državni arhiv u Zadru. Spomenuti podatak **C. Fisković** (nav. dj., str. 198) povezo je s Jakšinom kućom uz more u Kutu, koja je tijekom prve polovine 17. stoljeća (1636, 1660.) bila u vlasništvu Julija Jakše (nav. dj., str. 198).
- 24
Loža je naknadno zazidana i zamijenjena malim prozorima.
- 25
U stražarnicu se ulazi iz prostorije u kuli, kroz uska vrata koso probijena preko ugla.
- 26
K. Horvat-Levaj, *Utvrđeni stambeni kompleksi otoka Visa*, referat podnesen na znanstvenom skupu »Dani Cvita Fiskovića«, Lastovo, 2000. Upravo ovakav tip okruglih ugaonih stražarnica čest je na baroknim palačama u Boki Kotorskoj, posebno Dobroti i Prénju.
- 27
Unutrašnji prostor kuće, podijeljen je središnjim zidom na dva dijela, svaki sa zasebnim ulazom u prizemlje na pročelju, a poprečni nosivi zid govori o objedinjavanju starijih čestica. Na stambenom katu dva su dijela bila povezana vratima u središnjem nosivom zidu; do onog zapadnog vodilo je vanjsko stubište u malom dvorištu na toj strani.
- 28
Tako su uz široki pročelni portal istočnog dijela kuće vidljive reške (ranije spomenutog) lučnog portala i većeg otvora iznad njega, dok su na začelju uz tragove ranijih otvora spolirani kanelirani renesansni doprozornici. Uz pročelni ulaz zapadnog dijela kuće ziđe svjedoči o izmjenama, a i dio prozora te kuće prema dvorištu naknadno je izveden na mjestu lučnih otvora trijema (na spoliranom natprozorniku jednog od prozora na katu uklesana je 1674. godina). Zabat zapadnog dijela kuće, sudeći po tragovima u građi, naknadno je povisivan, a na začelnoj je strani bio rastvoren balkonom, od kojeg su ostale masivne kamene konzole.
- 29
Kapela je bila posvećena sv. Gali. **N. Petrić – A. Tudor**, nav. dj., str. 246. Navedena građevina i danas je zvana *crkvića*.
- 30
Spisi obitelji Jakša, Državni arhiv u Hvaru. **C. Fisković** (nav. dj., str. 163) povezuje ovaj podatak uz Jakšinu kulu uz more u Kutu (*Jakinovi dvori*), no toponim *Munjac* jasno govori da je riječ o sklopu na *Plohati od cvitja*.
- 31
Izvan naselja, na otoku Visu određene paralele navedenom tipu znače kuće-kule gospodarstava uz Velo polje: Mladineova u Podšpilju i Zonkova uz cestu prema Komiži.
- 32
Naziv *Jakinovi dvori* potječe od Joakima Jakše koji je ovdje živio potkraj 18. stoljeća. **C. Fisković**, nav. dj., str. 198.
- 33
Navedeno stanje ladanjskog kompleksa zabilježeno je i na katastarskoj karti iz 1834. godine (Državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju), tada u vlasništvu Marka Jakše iz Hvara, sina pok. Joakima (v. bilj. 32).
- 34
Spomenuta reška ne poklapa se, međutim, s današnjim pregradnim zidovima ljetnikovca.

35

Hvarski bilježnički spisi, sv. 7, str. 28, Državni arhiv u Zadru. **C. Fisković**, nav. dj., str. 197.

36

Kuća je, međutim, mogla pripadati i Jakšama ili Piretićima, jer imaju jednaka obilježja u grbu. **N. Petrić – A. Tudor**, nav. dj., str. 243.

37

Prema mišljenju **G. Novaka** (nav. dj., str. 188) kula je ostala nedovršena.

38

Vrata djeluju kao da su naknadno probijena, a današnje ruševno stanje kule ne omogućuje, bez arheološko-restauratorskih istraživanja, da se točno utvrdi njezina izvorna organizacija i način povezanosti s okolnim stambenim gradnjama.

39

Ta prava potvrdio im je generalni providur Girolamo Cornaro 1687. godine. **G. Novak**, nav. dj., str. 190.

40

R. Ivančević, *Sorkočevićev ljetnikovac na Lapadu i problem klasične renesanse*, u: *Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća*, Zagreb, 1991, str. 75–81.

41

Iznad sjevernog prolaza nalazi se terasa. Nad južnim prolazom je dogradnja čije vanjsko pročelje čini cjelinu s pročeljem južnog krila,

no tragovi u građevnoj strukturi – konzole završnog vijenca spomenutog krila ukazuju da je izvorno dio nad sotoportikom prema dvorištu bio slobodan, tj. da je nadogradnja je bila uža, a i svod tog dijela sotoportika izveden je od opeke, za razliku od ostalog kamenoga. Takvo stanje zabilježeno je i na katastarskoj karti iz 1834. godine. Na južno krilo prema moru nadovezivala se manja građevina.

42

C. Fisković, nav. dj., str. 198.

43

Do dvorišnog balkona južnog krila naknadno je izvedeno vanjsko stubište, dok su od onoga prema moru, nakon oblikovanja novije terase, ostale samo konzole. Na sjevernoj terasi, u jednoj se fazi nalazilo četverostrešno krovnište, kako to svjedoči stara razglednica Kuta.

44

Na začelju glavnog krila, inače rastvorenom različitim, novijim otvorima, spomenuti okrugli otvori odrine izvedeni su samo na sjevernom dijelu.

45

Ova kuća, također dužim pročeljem okrenuta prema moru, objedinila je više starijih objekata, kako to svjedoče neujednačene razine podova, a ispred nje, prema moru (odvojeno ulicom) formirano je dvorište s puškarnicama u ogradnom zidu.

46

P. Maretto, *La casa veneziana nella storia della città dalle origini all'ottocento*, Venezia, 1989.

Summary

Katarina Horvat – Levaj

Two Fortified Country Residences of the Aristocratic Jakša Family on the Island of Vis

Within Croatian Adriatic country architecture, apart from the famous villas in Dubrovnik, the residences on the island of Vis stand out for their stylistic and typological importance and architectural quality, especially in the two settlements that later merged into today's town of Vis, Kut and Luka sv. Jurja. The fact that the settlements of Vis had no city walls often caused the fortification of villas. A precondition for the flourishing of country architecture in this area was the status of the island within the community of Hvar as the favorite residence of its highest nobility between the 16th and the 18th centuries. Among them were famous renaissance humanists and poets – Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Marin Gazarović and others.

One of the oldest aristocratic families of Hvar, the Jakša family, also built their residences on Vis. Indeed, two complexes, the Jakša-Andreučić tower-house and the Jakša villa, represent somewhat paradigmatic models of the two dominant types of fortified country architecture of the region: one having a tower-house as the organizational core of the entire complex, the other with an imposing villa and added fortification structures. Both were erected still during the Renaissance, with a turn towards Mannerism and a gradual introduction of the Baroque and both are also interesting from the viewpoint of stylistic analysis.

Although the Jakša-Andreučić tower-house is defined as traditional (irregular closed block with tower), its overall histo-

ric complexity, and primarily its best phase from the 17th century represent a development of that typological model. This is especially apparent in the prominent position and the representative formation of the tower, annexed by the terrace and by the open atrium with arcades, with a loggia above and guarded by corner sentry-boxes, which can be recognized as outside influence (Boka Kotorska). Comparable examples on the island of Vis, the Gazarović-Farolfi and Vojković tower-houses, show an intertwining and dispersion of individual forms.

The other solution – Jakša house – is a more complicated complex, which also got its final form in the 17th century. It has an imposing elongated villa, turned towards the sea, wings that define the U-shaped layout and a detached tower in the garden. Within the contemporary architecture of Vis, the Jakša complex represents an innovation promoting some of the principles that can be regarded as an influence of Dubrovnik. There are written sources confirming a connection between the Hvar nobility and Dubrovnik contractors. The influence is further noticed in the spatial relation between house and tower, as seen in the Perasti complex in Luka, and in a certain independence of the main residency, turned towards the sea with its elongated side. There are also traces of the influence that came from the Adriatic cultural center of the time, Venice, in the architectural details (especially the frontal quadrip-hor window), as well as a certain »provincial« mannerism.